Gemeente Raalte

INFORMATIENOTITIE RAAD

Onderwerp	Voortgang kerkenvisie
Zaaknummer	12510-2021
B&W vergadering	16 februari 2021
Portefeuillehouder	dhr. F. (Frank) Niens
Behandelend ambtenaar	Jetty Looijenga en Truus Klein Wolterink

Kennis te nemen van

de uitkomsten van de verkennende gesprekken die gevoerd zijn om de situatie van de kerken in de gemeente Raalte in beeld te brengen en het vervolg ervan.

Inleiding

In Nederland is sinds de jaren zestig een trend gaande dat steeds minder Nederlanders lid zijn van een kerk. De ontkerkelijking neemt toe, ook in de gemeente Raalte. Daardoor zijn er minder vrijwilligers en kan de kerk een steeds kleinere maatschappelijke rol vervullen. De ontkerkelijking heeft ook financiële consequenties. Met name het in stand houden en onderhouden van de kerkelijke gebouwen, een belangrijk onderdeel van ons cultureel erfgoed, komt onder druk te staan. Naar aanleiding hiervan is de behoefte ontstaan om te verkennen hoe de daadwerkelijke situatie in de gemeente Raalte is. Hoe staan de kerken ervoor, hoe ziet de toekomst er uit voor wat betreft kerkgang, actieve leden, financiën en onderhoud van de kerkgebouwen?
Om na te gaan of, en zo ja, wat de aard en omvang van het probleem binnen de kerken in de gemeente Raalte is, zijn gesprekken gevoerd met de eigenaren van de kerkgebouwen, veelal kerkelijke gemeenten. De gesprekken hebben een goed beeld opgeleverd van de stand van zaken. De toekomst van de kerkgemeenschappen in de gemeente is niet erg rooskleurig voor wat betreft het aantal leden en vrijwilligers. Met name in de Rooms Katholieke kerk zijn de problemen groot.

<u>Samenvatting uitkomsten gesprekken</u>
De toekomstverwachting van de kerken in de gemeente Raalte is verschillend. Binnen 5 jaar worden 6 dorpskerken van de parochie Heilig Kruis aan de eredienst onttrokken. De kerkgebouwen zullen niet meer onderhouden worden en er zal gezocht moeten worden naar een andere invulling van de gebouwen om te voorkomen dat op termijn de kerkgebouwen in verval raken.
De katholieke kerk in Heino en die in Lierderholthuis vallen onder de Emmanuelparochie. Hier is sluiting de eerste vijf jaar niet aan de orde.
In de protestantse gemeenten van Raalte en Heino wordt de kerkgang weliswaar minder en neemt het aantal actieve leden ook af, maar is de verwachting dat de komende 10 à 20 jaar hun bestaansrecht niet in het geding is. In de protestantse kerken mogen ook andere activiteiten in de kerkgebouwen plaatsvinden dan kerkdiensten. Hiermee kunnen er extra inkomsten worden gegenereerd. Ook worden er extra inkomsten gegenereerd door het verpachten van gronden en de verhuur van panden.

NGKV De Regenboog in Laag Zuthem beraadt zich nader op de toekomst, omdat hun kerkgebouw in slechte staat van onderhoud verkeert.
Het bestuur van de moskee denkt de komende 20 jaar zonder hulp door te kunnen.
De synagoge is in particulier eigendom en in gebruik als spiritueel centrum.
De Joodse Gemeente Raalte maakt gebruik van de synagoge en wil de synagoge graag te zijner tijd kopen.

Samenvattend geldt dat voor alle gebouwen gekeken moet worden naar wat haalbaar is voor de toekomst. Gebouwen hebben onderhoud nodig om in conditie te blijven, ook al worden zij niet of nauwelijks gebruikt. Over het algemeen zijn de gebouwen in redelijke staat van onderhoud, met uitzondering van de kerk in Laag Zuthem.

Rollen gemeente
De gesprekken over de toekomst van de kerkgebouwen en de mogelijkheden voor een zinvolle en duurzame toekomst voor de gebouwen is een zaak tussen het parochiebestuur / kerkbestuur en de parochianen / leden van de kerk. Daarnaast neemt in de buurtdorpen ook het Plaatselijk Belang een (coördinerende) rol hierin.

Op basis van de gevoerde gesprekken zien we als rollen van de gemeente in dit proces:
1. meedenken over toekomstige invulling van aan de eredienst onttrokken kerkgebouwen met de kerkeigenaren en de dorpen;
2. financieel bijdragen aan haalbaarheidsonderzoek en aan bouwkundig onderzoek.

Wat betreft het meedenken met het uitwerken van de ideeën is onderscheid te maken tussen Raalte dorp en de andere dorpen. In de buurtdorpen worden werkgroepen ingesteld om ideeën op te halen, waar Plaatselijk Belang een (coördinerende) rol in heeft. De werkgroepen kunnen vanuit de gemeente worden ondersteund door een contactambtenaar en een ruimtecoach. Vooralsnog wordt er van uitgegaan dat dit binnen de bestaande uren opgevangen kan worden.
In Raalte Dorp (Pauluskerk) ontbreekt deze coördinatie (er is geen Plaatselijk Belang) en lijkt de opgave complexer. In eerste instantie kunnen ook hier een contactambtenaar en ruimtecoach ondersteunen. Mocht uit de gesprekken blijken dat de opgave breder is, dan gaan we opnieuw in gesprek over de rol en ondersteuning van de gemeente.

Uitkomsten gesprekken

1. Aanleiding

De gemeente Raalte kent twaalf kerkgebouwen die op dit moment als kerk worden gebruikt. Vijf daarvan zijn Rijksmonument; de andere zeven gemeentelijk monument. De toren van de Nicolaaskerk in Heino is eigendom van de gemeente en ook (een apart) Rijksmonument. De oude synagoge in Raalte dorp is een gemeentelijk monument. De moskee en de Koninkrijkszaal van de Jehova's Getuigen in Raalte dorp behoren niet tot het cultureel erfgoed. In **bijlage 1** zijn de Rijks- en gemeentelijke monumenten beschreven.

Naar aanleiding van vragen uit de gemeenteraad is verkend hoe de daadwerkelijke situatie in de gemeente Raalte is. Hoe staan de kerken ervoor, hoe ziet de toekomst eruit voor wat betreft kerkgang, actieve leden, financiën en onderhoud van de kerkgebouwen?
Om de aard en omvang van de problematiek met betrekking tot de kerkgebouwen in de gemeente Raalte in beeld te krijgen, zijn er verkennende gesprekken gevoerd met de kerkgemeenschappen in de gemeente en met de eigenaar van de synagoge. De Jehova's Getuigen zijn, ondanks verschillende pogingen, niet bereikt. Doel van de verkennende gesprekken is het nagaan van wat er speelt als het over de toekomst van het kerkgebouw gaat. Hoe staat het met het aantal leden, het aantal vrijwilligers, de exploitatie. Is de

toekomst van het kerkgebouw een probleem op de korte, middellange of lange termijn? Welke mogelijkheden worden gezien om het gebouw te behouden?

Er zijn gesprekken gevoerd met:

- bestuursleden van de parochie Heilig Kruis (hieronder vallen kerkgebouwen in Mariënheem, Luttenberg, Nieuw Heeten, Heeten, Broekland en twee kerken in het dorp Raalte);
- leden van de locatieraad van Heino en die van Lierderholthuis van de Emmanuelparochie;
- twee kerkrentmeesters van de Protestantse Gemeente Raalte;
- een kerkrentmeester en een predikant van de Protestantse Gemeente Heino;
- twee vertegenwoordigers van NGKV De Regenboog in Laag Zuthem;
- vertegenwoordiger van de Medina moskee Raalte;
- twee vertegenwoordigers van de Masorti Joodse Gemeenschap Beth Shoshanna, en
- de eigenaar van de synagoge.

De gesprekken zijn allemaal apart gevoerd in verband met mogelijke gevoelige informatie.

2. Verkennende gesprekken

Bij elk gesprek zijn de volgende onderwerpen besproken: aantal leden en vrijwilligers, de eigendommen van de kerk, de financiële situatie, de toekomstvisie en wat er van de gemeente Raalte wordt verwacht in het kader van het behoud van het kerkgebouw(en).

- Algemeen

Alle kerkgebouwen in de gemeente Raalte worden gebruikt voor vieringen. In de Protestantse Kerken vinden daarnaast ook andere activiteiten plaats. Een Rooms Katholiek (RK) kerkgebouw mag alleen gebruikt worden voor de viering van de eredienst. Alle Rooms Katholieke kerkgebouwen zijn eigendom van de parochie en vallen onder de verantwoordelijkheid van het parochiebestuur. Uiteindelijk neemt het Bisdom een definitief besluit omtrent het onttrekken van een kerkgebouw aan de eredienst.

De Protestantse gemeenten in Heino, Raalte dorp en Laag Zuthem zijn autonoom. In Raalte en Heino worden de kerken breder gebruikt dan alleen voor de wekelijkse diensten. Er worden andere activiteiten georganiseerd om inkomsten te genereren. Beide kerkgebouwen zijn goed onderhouden en worden multifunctioneel gebruikt.
Het kerkgebouw van NGKV De Regenboog kampt met groot achterstallig onderhoud en staat voor aanzienlijke investeringen, waarvan de vraag is of het gebouw dat waard is en of dit voldoende bijdraagt aan de functionaliteit van het gebouw.
De moskee is dagelijks open. Het bestuur maakt zich geen zorgen over de toekomst van de moskee.
De synagoge is in particulier eigendom en in gebruik als spiritueel centrum. Daarnaast is er ruimte voor diverse activiteiten.

- Leden / parochianen

Het aantal actieve en betalende leden / parochianen neemt in alle kerkgemeenschappen af. (bestuurs-) Functies zijn steeds lastiger in te vullen. Alle kerkbestuurders geven aan hierover zorgen te hebben voor de toekomst. Het aantal actieve leden / vrijwilligers is een kleine groep die meestal al op leeftijd is. Het probleem van de vergrijzing speelt iets sterker in de RK kerk dan in de protestantse kerken. Corona heeft impact op kerkgang en vrijwilligers. Het is de vraag of de vrijwilligers die (tijdelijk) zijn gestopt nog weer terugkomen en nieuwe vrijwilligers zijn moeilijk te vinden. Het aantal vieringen / activiteiten wordt minder, waardoor het nog lastiger wordt om mensen betrokken te houden. De enthousiaste kern wordt steeds kleiner.

- Eigendommen

Er zijn verschillen in eigendom van de kerkgebouwen. De RK kerkgebouwen zijn eigendom van het bisdom en in beheer bij de parochie. De protestantse gebouwen zijn eigendom van de plaatselijke gemeenschap. De toren van de Nicolaaskerk in Heino is eigendom van de gemeente Raalte. Bij de meeste kerkgebouwen hoort ook een woning, de pastorie, die eveneens eigendom is van de betreffende kerkgemeenschap. Het is van belang deze eigendommen mee te nemen voor een mogelijk vervolgtraject.
De parochiële kerkhoven zijn ondergebracht bij een stichting en kunnen niet worden ontvreemd.

De Protestantse kerken van Raalte en Heino hebben naast het kerkgebouw diverse panden en gronden in eigendom. NGKV De Regenboog heeft het kerkgebouw en de pastorie in eigendom.
De islamitische gemeenschap heeft de moskee in eigendom. De synagoge is particulier eigendom.

- **Financiën**

De belangrijkste inkomstenbron van de katholieke en protestantse gemeenten is de opbrengst van de Kerkbalans (bijdrage van de leden). Daarnaast levert de pacht van percelen en verhuur van panden inkomsten op.
De katholieke kerkgebouwen zijn sacramentele, heilige ruimten en mogen niet gebruikt worden voor andere activiteiten, omdat daarmee de kerk ontheiligd wordt. Dit geldt ook voor diensten van andere kerkgemeen-
schappen. In de Protestantse kerken en in het bijbehorend kerkelijk centrum vinden naast de diensten andere activiteiten plaats die inkomsten opleveren.
Op één kerkgemeenschap na, geven alle kerken aan de komende 5 à 10 jaar (nog) financieel gezond te zijn. De protestantse kerken hebben een wat rooskleuriger financieel beeld dan de rooms katholieke parochies.

- **Toekomst**

In alle kerken wordt nagedacht over de toekomst. Er is een sterk besef dat er grote veranderingen gaande zijn die vragen om aanpassingen. De parochie Heilig Kruis heeft inmiddels het traject in gang gezet om 6 kerken tussen 2021 en 2025 te sluiten. De volgorde hiervan is afhankelijk van het kerkbezoek, de beschikbaarheid van vrijwilligers en de omvang van het pastorale team. De basiliek in Raalte wordt de centrale kerk van de parochie Heilig Kruis. De sluiting van de kerken heeft ingrijpende gevolgen voor de dorpen. De kerk is een centraal punt in de leefgemeenschappen en vaak letterlijk het middelpunt van het dorp. Uitgangspunt van het parochiebestuur is dat een kerk pas wordt gesloten als er een nieuwe, duurzame bestemming voor het kerkgebouw is gevonden. Hierbij zullen niet alleen de parochianen maar alle inwoners van de dorpen worden betrokken.
De Emmanuelparochie heeft als uitgangspunt dat zij geen besluiten neemt om kerken te sluiten. De locaties, Heino en Lierderholthuis, zijn zelf verantwoordelijk. Zolang er genoeg vrijwilligers zijn en de begroting nog rond komt blijven zij open.
De protestantse gemeenten zijn positiever over de toekomst, maar ook hier geldt dat er zorgen zijn voor de toekomst. Het gaat dan met name over het aantal vrijwilligers en de inkomsten. Er wordt actief gezocht naar nieuwe inkomstenbronnen en samenwerking met de andere kerkgemeenschappen.
Het bestuur van de moskee denkt de komende 20 jaar zonder hulp door te kunnen.
De eigenaar van de synagoge ziet mogelijkheden voor beter gebruik van het gebouw, waardoor inkomsten gegenereerd kunnen worden. De Joodse gemeenschap zou de synagoge graag in eigendom willen hebben.

Financiën

Voor de financiële bijdragen voor de haalbaarheidsonderzoeken en bouwkundige onderzoeken wordt voorgesteld om in 2021, 2022 en 2023 € 25.000 beschikbaar te stellen. Voor 2021 kan gebruik worden gemaakt van de decentralisatie-uitkering integrale lokale kerkenvisies die in december 2020 is aangevraagd. Eind mei 2021 volgt bericht of de aanvraag gehonoreerd is. De bijdrage voor 2022 en 2023 worden bij de kadernota 2022/begroting 2022 opgevoerd.

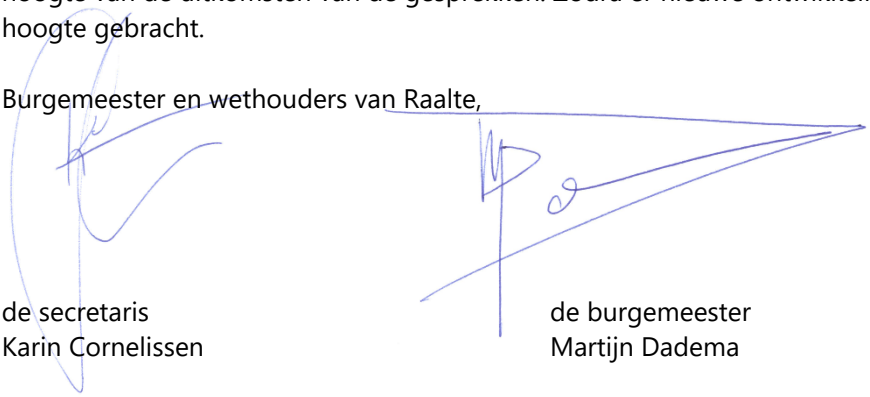
Vervolg

Op basis van de uitkomsten van de gesprekken en de voorgestelde werkwijze lijkt er vooralsnog geen noodzaak tot het opstellen van een uitgebreide kerkenvisie te zijn. De vragen zijn vooral praktisch van aard. Zoals hiervoor is aangegeven zien wij als rollen voor de gemeente: meedenken, meewerken en benodigde haalbaarheids- en bouwkundige onderzoeken eventueel financieel ondersteunen. De contactambtenaren en een ruimtecoach zullen werkgroepen inhoudelijk gaan ondersteunen. Deze activiteiten vallen vooralsnog binnen de reguliere werkzaamheden. Indien de opgave breder wordt, bijvoorbeeld indien er sprake is van herbestemming en/of de fysieke omgeving bij de plannen betrokken wordt, zou er een projectleider ingezet kunnen worden. Daarvoor zal dan budget nodig zijn. Van belang is dat de gemeente een neutraal-faciliterende rol heeft en behoudt. Kerksluiting is in eerste instantie een zaak tussen (parochie)bestuur en parochianen / leden.
Deze mogelijke rollen van de gemeente worden in een gezamenlijk overleg met de kerkelijke gemeenten teruggekoppeld.

Communicatie

De vertegenwoordigers van de kerkelijke gemeenten waarmee de gesprekken zijn gevoerd, zijn op de hoogte van de uitkomsten van de gesprekken. Zodra er nieuwe ontwikkelingen zijn wordt uw Raad op de hoogte gebracht.

Burgemeester en wethouders van Raalte,

de secretaris
Karin Cornelissen

de burgemeester
Martijn Dadema

Bijlage 1 Korte beschrijving monumentale kerkgebouwen

Katholieke kerken

Parochie Heilig Kruis

- Basiliek van de Heilige Kruisverheffing in Raalte dorp. Rijksmonument.
  Gebouwd in 1891-1892. Architect is A. Tepe. Driebeukige bakstenen hallenkerk met toren.
- Heilige Pauluskerk in Raalte dorp. Gemeentelijk monument.
  Gebouwd in 1965. Architect is Joh. H. Sluijmer. Belangrijk kerkgebouw in de (sobere) stijl van de Bossche School: rechthoekige, vlak afgedekte zaalkerk, met vrijstaande klokkentoren uit 1969.
- Heilige Marcellinuskerk in Broekland. Gemeentelijk monument.
  Gebouwd in 1919. Architect is H. Kroes. Het is een eenvoudige late neogotische kruiskerk met westtoren. In 1931 zijn de beide zijbeuken aangebouwd door architect C.A. Hardeman.
- Sint Joseph in Nieuw Heeten. Gemeentelijk monument.
  Gebouwd in 1923. Architect is Wolter te Riele. Het is een driebeukige kerk in sobere neogotische vormen met ingebouwde westtoren.
- O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen in Heeten. Rijksmonument.
  Gewijd in 1892. Architect A. Tepe. Driebeukige hallenkerk.
- Sint Cornelus in Luttenberg. Gemeentelijk monument
  Bouwjaar 1906. Architect is Wolter te Riele. Neogotische kerk met karakteristieke W. te Riele-toren.
- Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming in Mariënheem. Rijksmonument
  Bouwjaar 1937. Architect is G. Leeuwenberg. Driebeukige zaalkerk van algemeen cultuur-, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig belang vanwege de op de Delftse School geïnspireerde bouwstijl - als onderdeel van het beeldbepalende complex - vanwege de gaafheid van in- en exterieur. Het bankenplan stamt uit de bouwperiode.

Emmanuelparochie

- Onze Lieve Vrouwe ten hemelopneming / Maria Hemelvaart in Heino. Gemeentelijk monument.
  Gebouwd in 1924. Architect is M. Roebbers. Forse kruiskerk op centraliserende plattegrond, met een hoge terzijde staande toren. Het geheel is gebouwd in licht expressionistische vormen. Met een grote gemetselde, beschilderde koepel.
- Sint Nicolaaskerk In Lierderholthuis. Gemeentelijk monument
  Bouwjaar 1863. Architect is H.J. Wennekers. De toren is uit 1866. De kerk verving een oude schuurkerk uit 1776. Het is een karakteristieke kleine neogotische kerk, markant in het landschap gelegen. De gebrandschilderde ramen en mozaïek boven de toreningang dateren uit 1939. KDe ruiswegstaties zijn van J. Dunselman uit hetzelfde jaar.

Protestantse kerken

- Plaskerk. Raalte dorp. Rijksmonument. De toren is een apart Rijksmonument.
  Bouwjaar volgens Rijksmonumentenregister: 15e eeuw*. Eenbeukig laatgotisch gebouw. De huidige gedrongen toren is uit iets na1694.
  *Bouwhistorisch onderzoek maakt het aannemelijk dat de bouw van de oudste stenen kerk er **rond 1100** heeft plaatsgevonden. De kerk is zonder twijfel het oudste gebouw in Raalte. Het bouwwerk is in de loop der eeuwen regelmatig verbouwd en vergroot. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) is de kerk verwoest en eind 16e eeuw herbouwd. Bij een verbouwing in 1980 kwam een zandstenen tabernakel tevoorschijn, dat rond 1500 gemaakt is.
- Nicolaaskerk op het plein midden in Heino. Rijksmonument. De toren is eigendom van de gemeente Raalte.
  Bouwjaar: 1867. Architecten: W. Koch en F.C. Koch. De eenbeukige kerk is een van de weinige Waterstaatskerken in Overijssel en werd vast gebouwd aan de oudere toren uit de 15e eeuw. Het is

een van de weinige protestantse kerken met een dergelijk gaaf bankenplan en interieur. Ook het exterieur is nog gaaf.

- Nederlands Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt de Regenboog in Laag Zuthem. Gemeentelijk monument.
  Gebouwd in 1863. De architect is niet bekend. Het is een zaalkerk zonder toren.

Synagoge

- Synagoge. Raalte dorp. Gemeentelijk monument.
  Bouwjaar 1899. Architect onbekend. Gebouwd in eclectisch neogotische stijl als synagoge en karakteristiek voor het bouwen van de dorps-synagogen op het einde van de 19e eeuw.